

Improving the Efficiency of Regional Balance Policies in Iran by Emphasizing the Law of Balanced use of the Country's Facilities

Ghaffaryfard, M.¹; Naderi, S.²

Type of Article: **Research**

10.22126/pse.2024.9868.1066

Received: 18 November 2023; Accepted: 10 February 2024

P.P: 67-92

Abstract

Regional economic differences are a hot topic in regional economy and are one of the indicators of economic security. This has always been one of the priorities of regional policy makers to reduce regional disparities and distribute the budget and of society equally based on different economic, health, social and infrastructure needs. The purpose of this research is to investigate the provincial inequalities among the provinces of Iran based on the law of balanced use of the country's facilities. Hierarchical analysis method has been used to achieve this goal. The findings of the research indicate that among the four main criteria, the criteria of supervision, executive, legal and institutional management and statistics and information. It is ranked 3rd, 2nd, 1st and 4th respectively. And among the 30 sub-criteria, the lack of a transparent scientific mechanism in the distribution of national balance credits between the country's provinces. The existence of hidden and seasonal unemployment in most of the less developed cities and the lack of inclusion of the city in the use of 32 plans under the unemployment rate index in most of the cities. The low role of the Provincial Planning and Development Council in the distribution of inter-city credits based on the indicators considered by the Council is ranked first, second and third respectively. And it has the greatest impact in the field of inequality, and the criterion, lack of systematic communication the indicators of the balanced law and the plans and projects of Annex No. 1 of the annual budget laws are ranked last and have the least impact on inequality.

Keywords: Regional Balance, Hierarchical Analysis, Law of Balanced Use, Inequality, Provinces of Iran.

JEL Classification: C66, E26, H6.

1. Associate Professor, Faculty of Economics and Management, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran (Corresponding Author). *Email:* mghaffaryfard@abu.ac.ir

2. Master's student of economic sciences, Faculty of Economics and Management, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran *Email:* a.ashrafi@iau-tmb.ac.ir

Citations: Ghaffaryfard, M. & Naderi, S. (2024). "Improving the Efficiency of Regional Balance Policies in Iran by Emphasizing the Law of Balanced use of the Country's Facilities". *Public Sector Economics Studies*, 3 (7), 67-92.

Homepage of this Article: https://pse.razi.ac.ir/article_2942.html?lang=en

1. Introduction

One of the most basic signs of social justice is the spatial distribution of public services. Social justice is the sustainability of maintaining the interests of different social groups based on the optimal increase of cost, income and facilities. One of the balancing strategies is the fair distribution of resources and facilities, the distribution of services and ability among urban areas. The phenomenon of inequality between regions causes problems such as migration from backward and deprived regions to developed regions. Determining the factors behind the cities' backwardness provides the possibility for planners to act more favorably in the field of optimal allocation of credits and reduction of injustice or inequality, which is one of the main goals of planners and the law of balanced use of facilities in order to eliminate the development inequality between provinces. It also gives the policy makers the possibility to implement the necessary reforms in policy making and implementation. During the last decades, creating regional balance has been one of the important and strategic topics in the literature of the public sector economy. One of the priorities of regional policy makers has always been to reduce the regional inequality and distribute the budget and facilities of the society among the regions based on different economic, social, infrastructure and cultural needs. Various regional economies will decrease. For this purpose, the law of balanced use of the country's facilities was formed in order to create balance in the cities of different provinces of the country.

2. Methodology

This research has been done with the aim of identifying the challenges and issues of this law and the necessary priorities from the point of view of experts to improve its efficiency. In order to achieve this goal, using the Delphi method, the most important problems and issues of regional balance policies in Iran were identified in accordance with the law of balanced use of the country's facilities, and using the hierarchical analysis method, the most important challenges from the point of view of economic experts were counted in this article. While reviewing the provisions of development programs in the field of regional balance and the law of balanced use of the country's facilities, the issues and problems of the law of balanced use of the country should be identified from the eyes of experts, and while determining the most important challenges and problems of the law related to regional balance policies, suggestions should be provided. At first, after examining the principles of the constitution related to regional balance, an overview of the provisions of development programs and their implementation process was discussed, and then the challenges related to the law on the balanced use of the country's facilities and its implementation process were examined. Using the Delphi method, the challenges related to The law of balanced use of the country's facilities was identified, and then,

according to the experts, these criteria and challenges were compared in the Expert Choice software environment with the hierarchical analysis method and the most important challenges were identified. The main criteria are legal and institutional, executive management, monitoring and statistics and information.

3. Findings and Discussion

According to findings, the monitoring criterion was ranked first by the elites with the highest score of 0.272, and it was identified as the most important challenge; And the criterion of statistics and information is ranked last with the lowest score of 0.2, which is the least challenging from the point of view of the elites. Among the 30 sub-criteria, the lack of a transparent scientific mechanism in the distribution of national balance credits between the provinces of the country, the existence of hidden and seasonal unemployment in most of the less developed cities and the non-inclusion of the city in the use of 32 schemes under the unemployment rate index in most of the cities and the low role of the council The planning and development of the province in the distribution of inter-county credits based on the indicators considered by the council with coefficients of 0.048, 0.046 and 0.045 has been ranked first, second and third respectively, and the criterion of the lack of systematic correlation between the indicators of the balanced law and the plans and projects of Annex No. 1 of the laws The annual budget is ranked last with a coefficient of 0.2.

4. Conclusion and Policy Implications

Therefore, regional policy makers in order to promote regional balance policies in the country, in addition to increasing the role of the Provincial Planning and Development Council in the distribution of national and provincial regional balance credits, optimal allocation of balance credits to regional economic indicators to reduce regional inequality put them on their agenda. Integrating balance credits into the total of provincial credits and allocating a percentage of it for the balanced use law, integrating balanced credits with provincial credits and determining the provincial balance document agreed upon by the center-province-governor organization, allocating 10 percent of the credits Acquiring the capital assets of the country for the Law of Balanced Use is not three percent of the total general budget of the government, preparing specific executive regulations for the Law of Balanced Use, creating an independent row for the law in the annual budget bills, compiling city development indicators and criteria for credit allocation, not just indicators of balance, use from the balance credits for the purchase of services in some of the covered areas, especially in projects and delegated activities such as technical and professional services, determining reliable and valid indicators for the Law of Balanced Use and requiring the Iranian Statistics Center to prepare and update

them at the city level, assigning a part of Sources of balanced law to maintain, stabilize and continue the existing situation at the province level (improvement of water network, sewage, energy, roads, etc.), - use of various scientific techniques to rank unbalanced areas as a total index and consider it when Allocating credit to provinces can be called as the most important way to improve regional balance.

ارتقای کارایی سیاست‌های توازن منطقه‌ای در ایران با تأکید بر قانون استفاده متوازن از امکانات کشور

محمد غفاری فرد^۱، صدیقه نادری^۲

نوع مقاله: پژوهشی

10.22126/pse.2024.9868.1066

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۱

صص: ۶۷-۹۲

چکیده

طی دهه‌های اخیر ایجاد تعادل و توازن منطقه‌ای به عنوان یکی از مباحث مهم و راهبردی در ادبیات اقتصاد بخش عمومی مطرح شده است. یکی از اولویت‌های سیاست‌گذاران منطقه‌ای همواره این بوده است که نابرابری‌های منطقه‌ای را کاهش دهند و بودجه و امکانات جامعه را بر اساس نیازهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی و فرهنگی بین مناطق توزیع کنند تا ضمن توجه به ظرفیت مناطق، شکاف بین مناطق در شاخص‌های مختلف اقتصاد منطقه‌ای کاهش یابد. به همین منظور، قانون استفاده متوازن از امکانات کشور در راستای ایجاد تعادل و توازن در شهرستان‌های مختلف کشور شکل گرفت. این تحقیق با هدف شناسایی چالش‌ها و مسائل این قانون و احصای اولویت‌های لازم از دید خبرگان برای ارتقای کارایی آن صورت گرفته است. برای رسیدن به این هدف، با استفاده از روش دلفی، مهم‌ترین مشکلات و مسائل سیاست‌های توازن منطقه‌ای در ایران منطبق بر قانون استفاده متوازن از امکانات کشور شناسایی شده و با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی مهم‌ترین چالش‌ها از دید خبرگان اقتصادی احصا شده است. نتایج نشان می‌دهد نبود یک سازوکار علمی شفاف در توزیع اعتبارات توازن ملی بین استان‌های کشور، وجود بیکاری پنهان و فصلی در اکثر شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته و عدم شمول شهرستان از اعتبارات این قانون، نقش پایین شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در توزیع اعتبارات بین شهرستانی بر اساس شاخص‌های مدنظر شورا و کاهش تخصیص اعتبارات سایر ردیف‌های استانی طی سال‌های مختلف و ناممکن بودن استفاده از منابع توازن برای تکمیل و اتمام پروژه‌های غیرمشمول در شهرستان، به ترتیب مهم‌ترین چالش‌های تعادل و توازن منطقه‌ای در ایران به شمار می‌آید؛ بنابراین، سیاست‌گذاران منطقه‌ای برای ارتقای سیاست‌های توازن منطقه‌ای در کشور، علاوه بر افزایش نقش شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان‌ها در توزیع اعتبارات توازن منطقه‌ای ملی و استانی، باید تخصیص بهینه اعتبارات توازن به شاخص‌های اقتصاد منطقه‌ای را با هدف کاهش نابرابری منطقه‌ای در دستور کار قرار دهند.

واژه‌های کلیدی: توازن منطقه‌ای، تحلیل سلسله‌مراتبی، قانون استفاده متوازن، استان‌های ایران.

طبقه‌بندی JEL: H6، E26، C66.

۱. دانشیار اقتصاد، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت^(ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: mghaffaryfard@abu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اقتصاد، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت^(ع)، تهران، ایران.

Email: sediqanaderi.78@gmail.com

۱. مقدمه

توسعهٔ توازن منطقه‌ای یکی از مباحث عمده و اساسی برای طراحی نظام برنامه‌ریزی است و آنچه در فرایند توسعهٔ ملی مورد توجه قرار می‌گیرد خصوصیات هر منطقه است. مهم‌ترین هدف کمی و کیفی برنامه‌های ملی که تخصیص منابع را تحت تأثیر قرار می‌دهد توجه به همگن‌سازی مناطق از لحاظ برخورداری متوازن از تسهیلات، امکانات و سایر شاخص‌های مدنظر است. این امر به سمت‌دهی مناسب چهارچوب سیاست‌گذاری‌های ملی و منطقه‌ای منجر می‌شود و با سازمان‌دهی درست، عدم تعادل منطقه‌ای را کاهش می‌دهد؛ بنابراین، برای اینکه بتوان به توسعهٔ پایدار اقتصادی و بهبود شاخص‌های اجتماعی دست یافت و در کنار آن تفاوت‌های منطقه‌ای را کاهش داد، استفادهٔ مناسب از روش‌های علمی و سازمان‌دهی مناسب ساختار روابط بین افراد، فضا و فعالیت‌ها ضروری است. توجه به تفاوت‌های منطقه‌ای یکی از مقولات مهم در حوزهٔ برنامه‌ریزی منطقه‌ای در زمینه‌های مختلف است. در کشورهای در حال توسعه، اندازهٔ رفاه و میزان دسترسی به امکانات در سطح جوامع متوازن نیست و با یکدیگر فرق دارد (شیخی و همکاران، ۱۳۹۴). در واقع، میزان محرومیت ناشی از تفاوت دسترسی به امکانات، خدمات و رفاه جامعه است که ریشه در عدم توازن منطقه‌ای دارد. رسیدن به توازن منطقه‌ای یکی از اهداف برنامه‌ریزی منطقه‌ای است که محرومیت و محرومیت‌زدایی را نیز شامل می‌شود.

تحقق عدالت اجتماعی از طریق توزیع مناسب منابع و امکانات عمومی در بین استان‌ها و شهرستان‌ها از اساسی‌ترین اهداف برنامه‌های توسعهٔ اقتصادی ایران محسوب می‌شود؛ بر همین اساس، تحقیق حاضر با هدف ارتقای کارایی سیاست‌های توازن منطقه‌ای در ایران با تأکید بر قانون استفادهٔ متوازن از امکانات کشور، به دنبال پاسخ به این سؤال است که بر اساس قانون استفادهٔ متوازن از امکانات کشور، چالش‌های سیاست‌های توازن منطقه‌ای کدام است؟ و از دید خبرگان اقتصادی رفع کدام چالش باید اولویت داشته باشد تا اثربخشی قانون افزایش یابد؟

ساختار مقاله این‌گونه است که پس از مقدمه، در بخش دوم مبانی نظری و در بخش سوم پیشینهٔ تحقیق بیان شده است. بخش چهارم به روش‌شناسی اختصاص دارد. در بخش پنجم یافته‌های تحقیق ارائه شده و چالش‌های اجرایی و نهادی قانون استفادهٔ متوازن از امکانات کشور احصا شده است. همچنین بر اساس روش تحلیل سلسله‌مراتبی اولویت‌ها از دید خبرگان شناسایی شده است. در بخش پایانی نیز نتیجه‌گیری بیان شده و پیشنهاد‌های سیاستی برای رفع چالش‌ها ارائه شده است.

۲. مبانی نظری

در مباحث اقتصاد منطقه‌ای، پدیدهٔ تفاوت‌های منطقه‌ای یکی از اجزای اساسی تحلیل‌های توسعهٔ منطقه‌ای به شمار می‌آید. اختلاف میان استان‌ها و شهرستان‌ها از گذشته وجود داشته که این وضعیت به مهاجرت از مناطق

محروم و عقب‌مانده به مناطق توسعه‌یافته و برخوردار منجر شده و سبب تحولات اجتماعی-اقتصادی در دهه‌های اخیر شده است. تمرکز بیش از حد منابع در بعضی مناطق و محروم ماندن دیگر نواحی سبب عدم تعادل ناحیه‌ای شده است (پریزادی و میرزازاده، ۱۳۹۷). اساسی‌ترین نظریه‌هایی که تأثیر اختلاف‌های منطقه‌ای در تحلیل توسعه ملی و منطقه‌ای را نمایان می‌کند عبارت است از نظریه دوگانگی اقتصادی، قطبی شدن و نظریه همگرایی. نظریه دوگانگی اقتصادی در مباحث منطقه‌ای با پیوند ساختار بخش‌ها به نواحی خاص مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. پرو^۱ (۱۹۵۰) درباره نظریه قطبی شدن نوشته است که پروسه توسعه در مسیر خود به قطبی شدن فضا و فعالیت منجر می‌شود. به آن معنا که در فرایند توسعه، وجود مناطق و یا حوزه‌های جاذب به تمرکز فعالیت‌ها در آن منطقه منجر می‌شود که در نتیجه به قطبی شدن آن بخش می‌انجامد. مطابق این استدلال، وجود بعضی صنایع پیشرو در یک محل سبب تمرکز فعالیت‌ها و در نتیجه تسلط این مناطق بر مناطق دیگر می‌شود (Hermansen, 1972). وجود تفاوت‌های منطقه‌ای، مسئله واگرایی یا همگرایی را پدید می‌آورد. تفکر همگرایی منطقه‌ای بیان‌کننده آن است که در مسیر توسعه مناطق به یک همگرایی و نقطه ثقل باید حرکت کرد تا در بلندمدت تفاوت بین مناطق کاهش یابد. در سال‌های اخیر در تفکر توسعه منطقه‌ای به ساختار اجتماعی، نهادی و اقتصادی مناطق و اختلاف درون منطقه‌ای آن ساختار توجه بسیاری شده است. توسعه یک ناحیه در ضمن منابع فیزیکی با منابع نهادی نیز مهیا می‌شود (Scott & Stroper, 2003). در جوامع در حال توسعه، دسترسی به امکانات نامتوازن است و میزان رفاه نیز یکسان و عادلانه نیست. ضمن آنکه تخصیص منابع متفاوت است (شیخی و همکاران، ۱۳۹۴).

محرومیت از اختلاف دسترسی به امکانات، خدمات و رفاه افراد در جوامع پدید می‌آید و به عدم تعادل منطقه‌ای می‌انجامد. برای رسیدن به تعادل منطقه‌ای نیز برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند منطقه‌ای لازم است که سبب کاهش محرومیت و نیز محرومیت‌زدایی می‌شود. تحقق عدالت و برابری اجتماعی از طریق تخصیص متناسب منابع و همچنین امکانات عمومی در بین مناطق شهری و استانی، از اهداف برنامه‌های توسعه ایران است. در سال‌های اخیر، مخصوصاً پس از انقلاب تمایل زیادی برای شناسایی این تفاوت‌ها و راه‌حل‌های برطرف کردن آن پدید آمده است. طولانی شدن این تفاوت‌های عمده اقتصادی میان استان‌ها و شهرستان‌ها تأثیر منفی بر اقتصاد ملی در درازمدت به جا می‌گذارد. یکی از دلایل تفاوت سطح زندگی مردم در برخی جوامع نسبت به جوامع دیگر، اتخاذ سیاست‌های نامناسب برنامه‌ریزی و تقسیم نامناسب منابع و امکانات است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۴).

رویکردهای اخیر در تفکر توسعه منطقه‌ای اغلب به ایجاد نهادی، اقتصادی و اجتماعی منطقه‌ها توجه نشان داده است (Stroper & Scott, 1995)؛ بنابراین، پایه و اساس توسعه یک ناحیه تنها با منابع فیزیکی میسر

نمی‌شود بلکه منابع نهادی آن نیز لازم است. نهاد مجموع قوانین و مقررات علمی اقتصادی و مجموع ضابطه‌های مطابق با سنت‌ها و فرهنگ اقتصادی منطقه در هر ناحیه است (Kratke, 1999).

بر اساس گروه دیگری از رویکردهای اخیر، سیاست‌های توسعه منطقه‌ای کارآمد می‌بایست با فرایند جهانی توسعه انطباق بیابد. همچنین پنج عامل اساسی در این امر مؤثر است که عبارت‌اند از: نهادها، منابع، فرایندها، فرهنگ‌ها و پیوندهای خارجی (Boisier, 1998). در رویکردهای پیشین عامل توسعه منطقه‌ای اهمیت داشت که عامل‌هایی مانند اندازه و ساختار بنگاه‌های اقتصادی، تمرکز بخش اقتصاد منطقه‌ای، تسهیلات آموزشی، خدمات بازرگانی، نهادهای پژوهشی، فراغت، حمل‌ونقل، زیرساخت‌های ارتباطی و همچنین کیفیت زندگی در منطقه را دربر می‌گرفت. در رویکردهای قدیم این عامل‌ها باعث توسعه چشمگیر منطقه‌ای می‌شد؛ اما در رویکردهای جدید توسعه عامل‌هایی مانند ساختاری، نهادی، اجتماعی و اقتصادی، مناطق را در مسیر توسعه قرار داده و بر چهارچوب نهادی در مناطق توجه می‌شود. عامل اقتصادی بیشتر به نظام منطقه‌ای تولیدات و قوانین مرتبط بستگی دارد و به‌عنوان عامل پویا توسعه منطقه‌ای از آن یاد می‌شود که دربرگیرنده این عوامل است: نظام تولید منطقه‌ای، نظام قوانین و مقررات منطقه‌ای و شرایط بنیادی تجهیزات فضایی و کیفیت مکانی منطقه‌ای (Biehl, 1991).

چند اصل مرتبط با برنامه‌ریزی منطقه‌ای کشور در قانون اساسی ایران وجود دارد که عبارت است از: اصل ۳، ۱۹، ۴۸، ۱۰۱ و ۱۰۲. مطابق اصل ۳، دولت جمهوری اسلامی مسئولیت دارد که برای رسیدن به اهداف ذکرشده در اصل دوم، تمام امکانات منابع و امکانات برای اموری چون از بین بردن تبعیضات نادرست و ایجاد رفاه عادلانه برای همه مردم در همه حوزه‌های مادی و معنوی را فراهم کند. اصل ۱۹ بیانگر این موضوع است که تمام شهروندان ایران از هر قوم و قبیله از حقوق مساوی برخوردار باشند. اصل ۴۸ نیز تأکید دارد که استفاده از امکانات و منابع طبیعی، درآمدهای ملی و توزیع فعالیت‌های اقتصادی در سطح استان‌های ایران عادلانه باشد. در اصول ۱۰۱ و ۱۰۲ برای رفع محرومیت‌ها و ایجاد توازن پیشنهاد ایجاد شوراهای عالی و روش تصویب طرح‌های پیشنهادی این شوراها تعیین شده است. همه این موارد برای رسیدن به تعادل منطقه‌ای مؤثرند.

هم‌زمان با شروع برنامه‌ریزی منطقه‌ای در فرانسه، در ایران نیز تفکر برنامه‌ریزی منطقه‌ای آغاز شد و پس از جنگ جهانی دوم، از اهداف اولیه ایران محسوب شد؛ اولین قدم در این زمینه تأسیس شوراهای عالی اقتصاد در سال ۱۳۱۶ بود. قبل از جنگ جهانی دوم، تفکر ایجاد برنامه‌های عمرانی و توسعه اقتصادی و اجتماعی در ایران شکل گرفته بود. بررسی و طرح نقشه‌های اقتصادی و ارائه فرایند انجام شدن آن نیز از وظایف اساسی شوراهای برنامه‌ریزی اقتصادی بود. برنامه‌های مختلف عمرانی پیش از انقلاب اسلامی در جداول (۱) و (۲) بیان شده است (صادقی شاهدانی و غفاری فرد، ۱۳۸۸).

جدول ۱. برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب اسلامی

مرحله و دوره	هدف	اقدامات انجام شده
برنامه اول عمران ۱۳۳۳-۱۳۳۷	تمرکززدایی و منطقه‌گرایی	تفکر منطقه‌ای کردن اعتبارات عمرانی؛ توزیع اعتبارات عمرانی میان شهرستان‌های مختلف به‌خصوص نواحی محروم؛ طرح تمرکز سرمایه‌گذاری در نواحی محروم، عقب‌مانده و حاصلخیز
برنامه دوم عمران ۱۳۴۱-۱۳۳۴	تمرکززدایی، تعادل، رسیدن به قطب‌های توسعه عمران در مناطق حاصلخیز	پیگیری سیاست‌های عمران توسعه منطقه‌ای بر سرمایه‌گذاری تمرکز یافته؛ پیگیری امور مناطق محروم توسط سازمان عمران و هدف قرار گرفتن استان خوزستان به‌عنوان ناحیه
برنامه سوم عمران ۱۳۴۶-۱۳۴۱	ادامه اصلاحات ارضی، پس از کسب تجربه از استعداد های منطقه‌ای از نگرش‌های برنامه اول، دوم و وقوع زلزله در قزوین	تهیه و تدوین پروژه‌های بزرگ منطقه‌ای بر پایه زراعت و صنعت در قزوین، جیرفت، ماهی‌دشت، پل‌ذهاب و کهگیلویه و تشکیلات عمران جدید و نیز به وجود آمدن قطب‌های صنعتی در مناطق اصفهان، اراک، قزوین و تبریز و تقسیم طرح ملی؛ توجه کمتر به مسائل فرهنگی و اجتماعی مناطق محروم در این دوره
برنامه چهارم عمران ۱۳۵۱-۱۳۴۶	عدالت و برابری و ایجاد یک طرح عادلانه و برابر در سراسر ایران	سپردن اختیارات متناسب برای تمرکززدایی به شوراهای استانی با لحاظ کردن برنامه‌های منطقه‌ای و اولویت‌های منطقه‌ای هر ناحیه مطابق طرح تهیه‌شده مشاور پتل ایران (دسته‌بندی به ۱۱ منطقه برنامه‌ریزی و تقسیم هر منطقه بزرگ به ۳۰ میان منطقه و همچنین ایجاد ۱۴۰ منطقه کوچک در بخش‌های دیگر از سلسله‌مراتب توسعه فضایی)
برنامه پنجم عمران ۱۳۵۵-۱۳۵۱	محرومیت‌زدایی و تمرکززدایی	سمت دادن سیاست‌های توسعه‌ای به مناطق محروم و دارایی رشد پایین؛ توجه به سیاست‌های مالی و معافیت‌های مالیاتی به‌منظور تحرک سکتور خصوصی؛ تشکیل معاونت امور استانی در سازمان برنامه و بودجه (که به حرکت به‌سوی نظام غیرمتمرکز و مشارکت مردم در تصمیمات و اجرای امور انجامید)؛ اجرای طرح آمایش ایران
برنامه ششم عمران ۱۳۶۱-۱۳۵۶	سوق دادن برنامه‌ریزی عمران ناحیه‌ای به‌سمت برنامه‌ریزی منطقه‌ای	مطالعات درباره آمایش سرزمینی در حوزه برنامه‌ریزی ملی و منطقه‌ای پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷؛ تهیه طرح آمایش در سال ۱۳۶۲

(منبع: گزارش عملکرد قوانین برنامه عمرانی قبل از انقلاب اسلامی در سال‌های مختلف، سازمان برنامه و بودجه کشور).

جدول ۲. برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بعد از انقلاب اسلامی

مرحله و دوره	هدف برنامه	اقدامات انجام شده
برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۶۷-۱۳۷۳	تقسیم جغرافیایی، جمعیت، سازمان‌دهی فضایی و فعالیت‌های مناسب همراه با مزیت‌های نسبی	طبق ماده ۵ موظف بودن دولت برای در نظر گرفتن مناطق محروم در تخصیص اعتبارات؛ طبق ماده ۲۲ سازمان‌دهی درست، بهبود مدیریت و راهکارها و سپردن اختیارات از مرکز به واحدهای استانی، امکان دسترسی همگان به خدمات عمومی، توسعه دولت‌شهرهای کوچک و متوسط، بازسازی نواحی جنگ‌زده و توسعه صنایع نفت و گاز
برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۷۴-۱۳۷۸	محرومیت‌زدایی، برقراری توازن منطقه‌ای، تمرکززدایی و افزایش اختیارات استان‌ها	طبق تبصره ۲ مسئولیت دولت برای اجرای سیاست‌های تمرکززدایی (با هدف افزایش نقش استان‌ها) در برنامه توسعه لایحه بودجه سالانه؛ طبق تبصره ۱۱ تشکیل توازن منطقه‌ای و توسعه عادلانه، طبق تبصره ۱۴ بازسازی نواحی جنگ‌زده و جبران خسارات ناشی از جنگ؛ طبق تبصره ۳۳ موظف بودن دولت به داشتن ساختار سازمانی، تشکیلات مراکز، سپردن اختیارات به شعبات غیردولتی و نیز انتقال اختیارات به نهادهای استانی
برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۷۹-۱۳۸۳	رعایت اصل عدم تمرکز در تخصیص امورات ملی و استانی، تمرکززدایی و افزایش مشارکت مردم در تصمیمات و ارجاعات	طبق ماده ۳ تصحیح مدیریت و اصلاح روش‌های نظام اجرایی و اداری؛ طبق ماده ۸ توسعه توازن منطقه‌ای و عدم اتکا به درآمدهای نفتی، ایجاد راه‌های جدید درآمدی منجر به تشکیل نظام درآمد و هزینه استانی؛ طبق ماده ۵۰ ایجاد شغل در نواحی محروم و کمتر توسعه‌یافته؛ اختصاص ماده ۱۸۱ به حوادث غیرمنتظره؛ اختصاص ماده ۹۳ به اوراق مشارکت (که عملکرد نادرست آن‌ها به عدم توازن منجر می‌شود)؛ مطابق ماده ۱۳۷ مسئولیت دولت در رسیدگی به توسعه عمران روستایی و رویکرد محرومیت‌زدایی
برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۸۴-۱۳۸۸	توجه خاص به استان‌ها	طبق ماده ۲۷ اعطای جواز به دولت در زمینه پرداخت تسهیلات و قسمتی از سود کارمزد به سرمایه‌گذاران به‌خصوص در نواحی محروم با هدف ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری و اشتغال؛ طبق ماده ۲۸ تعلق ۵۵ فی صد از گاز طبیعی در زمینه طرح پایه آمایش؛ طبق ماده ۳۴ اخذ رویکرد توانمندسازی و مشارکت مردمی؛ طبق ماده ۹۵ اعطای جواز به دولت برای ایجاد هماهنگی در بخش‌های عمران و توسعه بین استان‌ها؛ اختصاص ماده ۷۷ به ساختار نظام درآمد-هزینه استانی
برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۰-۱۳۹۵	رقابت‌پذیری، ایجاد توازن میان منطقه‌ای و افزایش خوداتکایی	طبق ماده ۳ موظف بودن دولت برای تهیه سند آمایش ملی و استانی سرزمین ایران و تصویب آن توسط شورای عالی آمایش؛ طبق ماده ۱۷۹ تمرکززدایی و افزایش اختیارات استان‌ها برای توسعه و سازمان‌دهی نظام درآمد-هزینه؛ طبق ماده ۱۸۰ تقویت معیارهای اجتماعی و اقتصادی شهرستان‌های محروم؛ طبق ماده ۱۸۱ مسئولیت دولت برای ایجاد یک نظام عادلانه و توانمند
برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۶-۱۴۰۰	توسعه قانون استفاده متوازن از امکانات کشور و تحقق عدالت	اختصاص ماده ۱۸۰ به رفع تبعیض، توزیع عادلانه، قانون استفاده متوازن از امکانات کشور، ارتقای مناطق کمتر توسعه‌یافته و تحقق عدالت؛ طبق ماده ۴۸ موظف بودن دولت برای تحقق عدالت در توزیع منابع، یارانه سود و تسهیلات (به‌نحوی که فاصله شاخص برخورداری شهرستان‌های محروم سالانه حداقل ۱۰ درصد به سطح متوسط کشور نزدیک‌تر شود) و بنابراین، مکلف بودن دولت به درج سه درصد از اعتبارات بودجه عمومی دولت مطابق سهم هر استان بر اساس شاخص‌های نرخ بیکاری، آب شرب شهری و روستایی، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، به‌سازی روستاها، راه و زیرساخت‌های جاده‌ای و درآمد شهرداری‌ها در قانون بودجه

(منبع: گزارش عملکرد قوانین برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا. ایران در سال‌های مختلف، سازمان برنامه و بودجه کشور).

همان‌طور که کشورهای در حال توسعه با توزیع نامتعادل خدمات و امکانات و در نهایت با نبود تعادل فضایی دست و پنجه نرم می‌کنند. عوامل متعددی سبب شده است تا شبکه‌ای از ناحیه‌های مرکزی و یا شهری تشکیل شود و بر ناحیه‌های اطراف تأثیر بگذارد. در فرهنگ برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای و منطقه‌ای این موضوع بیان شده که در ایران هنوز جایگاه این برنامه‌ریزی تعیین نشده است؛ بنابراین، نابرابری به دلایل گوناگونی چون اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، جغرافیایی و تاریخی به وجود می‌آید و این رشد نامتوازن سبب ناهمگونی در بین مناطق می‌شود. در کشورهای جهان سوم یک یا دو منطقه از خدمات عمومی مناسب و شکوفایی اجتماعی و اقتصادی برخوردار است؛ به همین لحاظ، نقش اساسی برای تأمین تولید و درآمد ملی ایفا می‌کند که این مسئله سبب شکاف و نابرابری بین مناطق و محروم ماندن مناطق کمتر توسعه‌یافته می‌شود. با توجه به تجربهٔ بیش از سی‌سالهٔ نظام سیاست‌گذاری توسعه و تعادل منطقه‌ای در ایران و عملکرد مادهٔ ۱۸۰ قانون برنامهٔ پنجم توسعه، مجلس شورای اسلامی قانون استفادهٔ متوازن از امکانات کشور و توزیع عادلانه و رفع تبعیض و ارتقای سطح مناطق کمتر توسعه‌یافته و تحقق پیشرفت و عدالت (۱۳۹۳) را در قالب مادهٔ واحده تصویب کرد.

مادهٔ واحده - در راستای تحقق اصل چهل و هشتم (۴۸) قانون اساسی و سیاست‌های کلی و جهت حصول به اهداف چشم‌انداز و به‌منظور استفادهٔ متوازن از امکانات کشور و توزیع عادلانه و رفع تبعیض و ارتقای سطح مناطق کمتر توسعه‌یافته و تحقق پیشرفت و عدالت، دولت مکلف است در توزیع منابع عمومی و یارانهٔ سود تسهیلات به‌نحوی عمل نماید که فاصلهٔ شاخص برخورداری شهرستان‌های کمتر از سطح متوسط کشور در شاخص‌های زیر، سالانه حداقل ده درصد (۱۰٪) به سطح متوسط کشوری نزدیک شود:

بدین منظور دولت مکلف است سه درصد (۳٪) از اعتبارات بودجهٔ عمومی دولت را در قالب ردیف مشخص تحت همین عنوان تعیین کند و طی جدولی که در آن سهم هر استان بر اساس شاخص‌های نرخ بیکاری، آب شرب شهری و روستایی، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، به‌سازی روستاها، راه و زیرساخت‌های جاده‌ای، سرانه‌های عمران شهری و درآمد شهرداری‌ها مشخص می‌گردد، در قانون بودجه درج نماید.

سهم هر شهرستان برای بهبود شاخص‌های مذکور همراه با دستورالعمل توزیع پروژه‌ها و طرح‌های موارد فوق، همزمان با ابلاغ اعتبارات استانی توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور به استان ابلاغ می‌شود تا با تصویب کمیتهٔ برنامه‌ریزی شهرستان به طرح‌ها و پروژه‌های موضوع شاخص‌های فوق اختصاص یابد.

در سال ۱۳۹۴ قانون اصلاح قانون استفادهٔ متوازن از امکانات کشور برای ارتقای سطح مناطق کمتر توسعه‌یافته اصلاح شد. همان‌گونه که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، بر اساس آمار سال ۱۴۰۱ از بین ۳۱ استان ایران بیشترین بودجهٔ اعتبارات توازن به استان سیستان و بلوچستان تخصیص یافته است. استان‌های فارس و کرمان به ترتیب در ردیف دوم و سوم قرار دارند و کمترین سهم بودجه مربوط به استان قم است.

جدول ۳. توزیع اعتبارات قانون استفاده متوازن از امکانات کشور در سال ۱۴۰۱ (میلیون ریال)

ردیف	استان	میزان اعتبار	سهم (درصد)
۱	مرکزی	۳۰۸۷۳۰۵۵۱	۲,۰۱
۲	گیلان	۷,۴۴۴,۴۱۰	۳,۸۷
۳	مازندران	۸,۱۷۶,۶۹۰	۴,۲۵
۴	آذربایجان شرقی	۸,۳۳۶,۸۱۰	۴,۳۳
۵	آذربایجان غربی	۸,۳۳۹,۱۳۰	۴,۳۳
۶	کرمانشاه	۶,۰۸۲,۲۶۰	۳,۱۶
۷	خوزستان	۱۱,۱۹۲,۷۳۰	۵,۸۲
۸	فارس	۱۲,۵۵۲,۴۷۰	۶,۵۲
۹	کرمان	۱۱,۸۱۳,۰۲۰	۶,۱۴
۱۰	خراسان رضوی	۹,۷۱۴,۳۶۰	۵,۰۵
۱۱	اصفهان	۸,۰۵۱,۳۴۰	۴,۱۸
۱۲	هرمزگان	۷,۳۷۵,۸۳۰	۳,۸۳
۱۳	سیستان و بلوچستان	۱۴,۵۱۹,۱۱۰	۷,۵۴
۱۴	کردستان	۶,۴۴۷,۶۹۰	۳,۳۵
۱۵	همدان	۴,۰۷۶,۸۸۰	۲,۱۲
۱۶	لرستان	۸,۱۲۲,۳۴۰	۴,۲۲
۱۷	ایلام	۳,۰۹۴,۰۹۰	۱,۶۱
۱۸	زنجان	۲,۹۳۸,۷۱۰	۱,۵۳
۱۹	چهارمحال و بختیاری	۳,۲۸۹,۰۵۰	۱,۷۱
۲۰	کهگیلویه و بویراحمد	۴,۳۱۳,۳۴۳	۲,۲۴
۲۱	سمنان	۲,۳۳۶,۶۱۰	۱,۲۱
۲۲	یزد	۳,۰۱۳,۹۶۰	۱,۵۷
۲۳	بوشهر	۳,۳۶۱,۸۹۰	۱,۷۵
۲۴	تهران	۸,۴۱۷,۵۹۰	۴,۳۷
۲۵	اردبیل	۳,۸۳۸,۸۸۰	۱,۹۹
۲۶	قم	۱,۸۸۰,۵۶۰	۰,۹۸
۲۷	قزوین	۳,۰۸۷,۲۳۰	۱,۶
۲۸	گلستان	۵,۷۲۲,۰۲۰	۲,۹۷
۲۹	خراسان شمالی	۳,۸۹۸,۶۰۰	۲,۰۳
۳۰	خراسان جنوبی	۳,۹۷۶,۸۷۰	۲,۰۷
۳۱	البرز	۳,۱۶۰,۲۱۰	۱,۶۴
۱۰۰	مجموع	۱۹۲,۴۴۸,۲۳۴	

(منبع: سازمان برنامه و برنامه بودجه کشور).

۳. پیشینه پژوهش

۳-۱. مطالعات داخلی

فرجی‌راد و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «آسیب‌شناسی سیاست‌های توسعه منطقه‌ای در ایران از دیدگاه رویکرد نهادی» به تجزیه و تحلیل کارکردهای سیاست‌گذاری توسعه منطقه‌ای پرداخته‌اند. نتیجه اینکه دلیل اصلی ناکامی سیاست‌های توسعه منطقه‌ای در ایران از دیدگاه رویکرد نهادی، شناخت نادرست از مفهوم منطقه و توسعه منطقه‌ای است.

اسدزاده و همکاران (۱۳۹۲) عملکرد سیاست‌های منطقه‌ای برنامه‌های اول تا پنجم توسعه ایران و تأثیرات آن را بر کاهش تمرکززدایی استان تهران بررسی کرده‌اند. نتایج بیانگر آن است که مشخصات مسلط در نظام سیاست‌گذاری ملی و منطقه‌ای ایران طوری عملی شده که برنامه‌هایی مانند کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و استخدام ظرفیت‌های سطح منطقه‌ای - که در اکثر برنامه‌های توسعه مورد تأکید است - می‌تواند به توسعه یکنواخت ایران منجر شود.

پورطاهری و همکاران (۱۳۹۳) به سنجش میزان محرومیت روستاها پرداخته‌اند و نتیجه گرفته‌اند که از نظر خبرگان، شاخص‌های ذهنی در سنجش و ارزیابی محرومیت نسبت به شاخص‌های عینی اهمیت بیشتری دارد. غفاری فرد (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی روند سیاست‌گذاری توسعه و توازن منطقه‌ای طی برنامه‌های توسعه در ایران و ارائه راهبردهای اساسی»، با استفاده از شاخص ویلیامسون^۱ به این نتیجه دست یافته که نابرابری میان استان‌های ایران در دوره زمانی برنامه سوم (دولت اصلاحات) روند بدون تغییری داشته است؛ اما با آغاز برنامه چهارم توسعه (دولت عدالت‌خواه)، نابرابری بین استان‌ها افزایش یافته و در اواخر سال‌های دولت دهم (۱۳۹۰) نابرابری بین استان‌ها کاهش یافته است.

غفاری فرد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «سازوکارهای ارتقای حکمرانی و سیاست‌گذاری توسعه منطقه‌ای در ایران» باهدف بررسی مشکلات سیاست‌گذاری توسعه منطقه‌ای و فرایند ارتقای آن، با بهره‌گیری از روش دلفی، اصلی‌ترین چالش‌های سیاست‌گذاری منطقه‌ای را معرفی کرده‌اند. آنان با استفاده از نرم‌افزار Expert Choice به این نتیجه دست یافته‌اند که از بین معیارهای اصلی، اساسی‌ترین سازوکار ارتقای سیاست‌گذاری توسعه منطقه‌ای در ایران طرح سیستم جامع نظارت در فرایند برنامه‌ریزی بودجه عمومی دولت به‌منظور رصد توسعه و توازن منطقه‌ای و پاسداری روش مصرف اعتبارات در استان‌های ایران است.

۳-۲. مطالعات خارجی

سان^۲ و همکاران (۲۰۱۱) با بررسی تفاوت‌های منطقه‌ای در وضعیت بهداشتی چین به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت بهداشتی مناطق روستایی بدتر از مناطق شهری است و با میزان توسعه اقتصادی چین، در مناطق روستایی وضعیت بهداشتی بهبود یافته است.

1. williamson

2. Sun

آیسن و ویگا^۱ (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای از شاخص بی‌ثباتی سیاسی برای بررسی کیفیت نهادی در کشورهای منتخب جهان طی ۱۹۹۷-۲۰۰۷ استفاده کرده‌اند. آنان با بهره‌گیری مناسب از روش داده‌های تابلویی، نتیجه گرفته‌اند که بی‌ثباتی سیاسی تأثیر منفی بر رشد اقتصادی این کشورها دارد.

ایلر^۲ و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان «سیاست مالی و نوسانات تولیدی منطقه‌ای: شواهدی از روسیه»، به این نتیجه رسیده‌اند که سیاست‌های مالی دولت علت اصلی بی‌ثباتی تولید در مناطق است. ضمناً هرچه اندازه حکومت محلی عظیم‌تر باشد نوسان مذکور کمتر است.

ریس^۳ (۲۰۱۴) نابرابری درآمد فضایی در برزیل در دوره زمانی ۱۸۷۲-۲۰۰۰ را با بهره‌گیری از روش اقتصادسنجی فضایی بررسی کرده و نتیجه گرفته که نابرابری فضایی با تمرکز فعالیت‌های اقتصادی، درآمد و بهره‌وری نیروی کار، همراه با کاهش اندک تغییر نکرده و سرعت تقارب درآمد سرانه و نیز بهره‌وری نیروی کار در مقایسه با کشورهای دیگر بسیار آهسته است.

پوارنینگز^۴ و همکاران (۲۰۱۶)، در مطالعه‌ای به این نتیجه دست یافته‌اند که برنامه‌ریزی فضایی باثبات روستایی با برنامه‌ریزی فضایی شهری فرق دارد و می‌بایست به افزایش اجتماعات درگیر در برنامه‌ریزی منجر شود؛ همچنین از مرحله تصمیم‌گیری تا مهیا کردن دورنمای فضایی، حفظ امکانات و منابع طبیعی در نواحی روستایی اولویت داشته باشد.

تان و سامسودین^۵ (۲۰۱۷) در تحقیق خود با عنوان «اثرات مقیاس فضایی در ارزیابی عدالت فضایی بر اساس فضای پارک شهر سنگاپور» به این نتیجه رسیده‌اند که توزیع نابرابری فضایی پارک‌ها در این شهر مطابق درآمد و ثروت تشکیل شده است.

هوانگ و هو^۶ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «حکمرانی و رشد اقتصادی در آسیا با بهره‌گیری از روش رابطه علیت گرنجری در دوازده کشور آسیایی طی ۱۹۹۸-۲۰۱۴» به این نتیجه دست یافته‌اند که رابطه علیت معناداری بین حکمرانی و حاکمیت قانونی مخصوصاً اثرات دولت بر رشد اقتصادی وجود دارد.

سویک و کوریا کارو^۷ (۲۰۱۹) در مقاله خود با عنوان «رشد نابرابری: سیاست مالی و نابرابری درآمد در چین و کشورهای باریک» که جامعه آماری آن شامل چین، برزیل، هند و روسیه است، به این نتیجه دست یافته‌اند که هزینه‌های حکومت و مالیات تأثیرات معکوس بر نابرابری درآمد دارد؛ در عین حال به نظر می‌رسد مخارج دولت اثر بدتری دارد و مالیات نیز به بهبود توزیع درآمد منجر می‌شود.

1. Asian & Veiga
2. Eller
3. Reis
4. Poerwongsih
5. Tan & Samsudin
6. Huang & Ho
7. Cevik & Correa-Caro

سانتوس مارکز^۱ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «نابرابری درآمد منطقه‌ای، همگرایی توزیعی و اثرات فضایی: شواهد از مناطق اندونزی ۲۰۱۰-۲۰۱۷»، با مطالعه ۳۴ استان در اندونزی به این نتیجه دست یافته‌اند که مجاورت استان‌ها نقش چشمگیری در کاهش سرعت همگرایی درآمد در سطوح مناطق داشته است.

۴. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با هدف ارتقای کارایی سیاست‌های توازن منطقه‌ای در ایران با تأکید بر قانون استفاده متوازن از امکانات کشور انجام شده است. نتایج این پژوهش می‌تواند به نهادها و افراد تصمیم‌گیرنده در بخش‌های مرتبط کمک چشمگیری کند تا با تعیین مهم‌ترین مشکلات و چالش‌ها، به هدف توازن منطقه‌ای نائل شوند. این تحقیق از نظر هدف کاربردی، از نظر موضوعی جزو تحقیقات توصیفی و از نظر روش اجرای آن جزو تحقیقات پیمایشی-میدانی و از نوع پرسش‌نامه‌ای است. ابتدا به روش دلفی و با استفاده از قانون استفاده متوازن از امکانات کشور، مشکلات مربوط به سیاست‌های توازن منطقه‌ای شناسایی و تعیین شد.

در قدم دوم با تحقیق میدانی، میان ۱۰ نفر از خبرگان که درک مطلوبی از نابرابری فضایی داشتند پرسش‌نامه‌ای با طیف مقایسات زوجی با بهره‌گیری از نرم‌افزار Expert Choice توزیع و جمع‌آوری شد. جامعه آماری پژوهش را کارشناسان و خبرگان علوم اقتصادی و مدیریتی تشکیل دادند که درک مناسبی از مفهوم توازن منطقه‌ای داشتند و دارای درجه علمی دکتری و کارشناسی‌ارشد بودند.

۵. یافته‌های پژوهش

یکی از بهترین راه‌های شناسایی مسائل و مشکلات مرتبط با قانون استفاده متوازن، بهره‌گیری از نظرات متخصصان در این زمینه است. در این راستا، مدل دلفی به‌عنوان مدلی که می‌تواند با جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل نظرات متخصصان سؤالات پژوهش را پاسخگو باشد مورد توجه قرار گرفت. اعضای گروه دلفی برای این پژوهش به‌صورت نمونه‌گیری غیرتصادفی و ترکیبی از روش‌های هدف‌دار یا قضاوتی و زنجیره‌ای برگزیده شدند. بر این اساس، ابتدا فهرست اولیه‌ای شامل ۵ نفر تهیه و تعریف شد. قدم بعدی جلب مشارکت نامزدها برای مشارکت در پژوهش بود که بایستی جداگانه و تا حد امکان حضوری انجام می‌شد. با یکایک متخصصان تماس گرفته شد و مهم‌ترین مسائل و مشکلات مرتبط با قانون متوازن از طریق مصاحبه و پرسش‌نامه بررسی شد. همچنین از هرکدام خواسته شد که افراد دیگری را معرفی کنند. در نهایت با توجه به تخصصی بودن موضوع و مدت‌زمان لازم برای این تحقیق، ۸ نفر در تمام مراحل تحقیق به‌صورت کامل مشارکت کردند و در نهایت مهم‌ترین علل نارسایی این قانون شناسایی شد. در این تحقیق، برای تحلیل نابرابری فضایی استان‌های ایران از ۴ معیار اصلی و ۳۰ زیرمعیار (شاخص) استفاده شد که در جدول (۴) آمده است. این چالش‌ها با روش تحلیل سلسله‌مراتبی (در نرم‌افزار Expert Choice)، رتبه‌بندی و در مرحله بعد، تجزیه و تحلیل شد.

جدول ۴. معیارها و زیرمعیارها

ردیف	معیارهای فرعی	معیارهای اصلی
۱	جامع و مانع نبودن شاخص‌های کلان و اقتصادی در متن قانون به منظور توزیع اعتبارات	قانونی
۲	افزایش سهم اعتبارات قانون متوازن از کل اعتبارات جدول ۱۰-۱ و کاهش اختیارات استان‌ها و شورا در چگونگی توزیع آن	
۳	نبود ارتباط سیستماتیک شاخص‌های قانون متوازن و طرح‌ها و پروژه‌های پیوست شماره ۱ قوانین بودجه سالانه	
۴	وجود مدیریت چندگانه منابع کشور در استان‌ها برای ایجاد توازن، کاهش نابرابری‌ها و ارائه خدمات در کشور از جمله منابع مالیات بر ارزش افزوده، بنیادها و بخش‌های عمومی غیردولتی	
۵	بی‌توجهی به ضرورت هم‌راستا بودن سایر سیاست‌های اقتصادی با قانون متوازن از جمله اعتبارات تبصره ۱۸	
۶	توزیع اعتبارات بر اساس رویکرد پروژه محور نه نیازمحور (سرانه فرهنگی پایین تر از میانگین در شهرستان است، ولی عالم برای حضور در مراکز فرهنگی وجود ندارد)	
۷	اتکای بیشتر قانون به مقوله توازن منطقه‌ای تا تعادل منطقه‌ای (توازن بیشتر رویکرد توسعه فیزیکی و رساندن به میانگین است، ولی تعادل لحاظ کردن فضای فیزیکی و کارکردی توأمان است).	
۸	محدودیت استان‌ها در استفاده از منابع توازن برای توسعه و سرمایه‌گذاری شهرستان‌های توسعه یافته به عنوان لنگرگاه و اهرم توسعه شهرستان‌های دیگر	
۹	وجود بیکاری پنهان و فصلی در اکثر شهرستان‌های کمتر توسعه یافته و عدم شمول شهرستان در استفاده از ۳۳ طرح ذیل شاخص نرخ بیکاری در اکثر شهرستان‌ها	
۱۰	پررنگ شدن نقش کمیته برنامه‌ریزی شهرستان در توزیع اعتبار به پروژه‌ها به ویژه تعریف پروژه‌های جدید برای جذب منابع انباشت توازن بدون داشتن اولویت برای سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان	
۱۱	اختصاص اعتبارات توازن حداکثر به ۴۰ برنامه با وجود اختصاص اعتبارات استانی به ۹۲ برنامه و برتری یافتن فرع بر اصل	
۱۲	نقص بعضی شاخص‌ها در تبیین عدم توازن مثل درآمد کوششی شهرداری‌ها و منتفع شدن شهرهای بزرگ در عمل؛ همچنین توزیع اعتبارات شهرداری‌ها به صورت شهری، با وجود نگاه شهرستانی قانون به موضوع توازن	
۱۳	تمرکز بیشتر پروژه‌های پیوست شماره ۱ در مراکز استان‌ها و شهرستان‌های توسعه یافته هر استان و تخصیص اعتبارات توازن ملی به آن‌ها	مدیریت و اجرایی
۱۴	عدم تخصیص بهینه اعتبارات طی سال‌های مختلف و نااطمینانی از وضعیت تحقق تخصیص اعتبارات و از دست رفتن توجیه اجرا و تکمیل بعضی پروژه‌ها در شهرستان و انباشت مطالبات	
۱۵	ایجاد توقع و سهم‌طلبی دستگاه‌های اجرایی کشور برای تخصیص مجدد اعتبارات هزینه‌ای و تملک به دلیل بلوکه شدن ۳ درصد از اعتبارات آن‌ها	
۱۶	نبود وظایف به تفکیک استان‌ها، اعتبارات دستگاه‌های ملی به تفکیک ۳۱ استان به منظور انطباق و تعدیل اعتبارات تخصیصی توازن با آن‌ها	
۱۷	استفاده استان‌ها از اعتبارات توازن برای ایجاد تعادل بین توزیع اعتبارات میان شهرستان‌ها و محقق نشدن اهداف قانون گذار از تصویب این قانون	

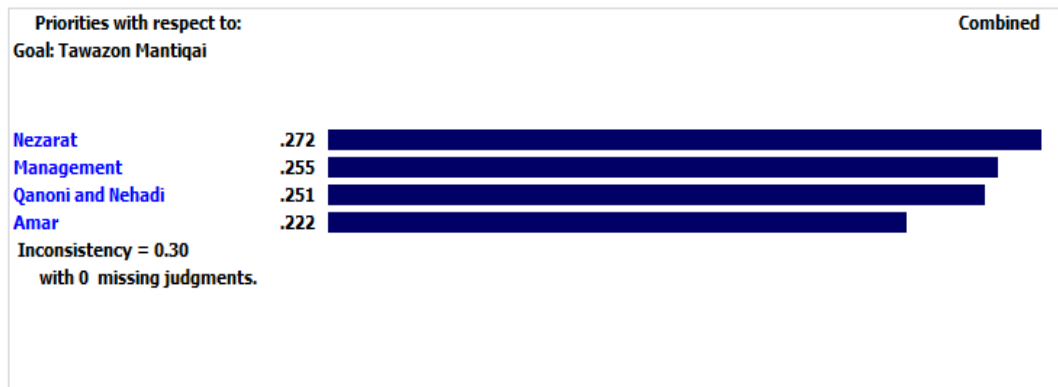

	ناکافی بودن اعتبارات استان‌ها برای نگهداری وضع موجود شاخص‌های توازن و ناممکن بودن استفاده از این منابع برای نگهداشت وضع موجود شاخص‌ها در شهرستان‌های بالاتر از میانگین کشور	۱۸
	بی‌ثباتی و ناپایداری شاخص‌ها طی سال‌های مختلف و تغییر مدام آن‌ها	۱۹
	نقش پایین شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در توزیع اعتبارات بین شهرستانی بر اساس شاخص‌های مدنظر شورا	۲۰
	نامتناسب بودن برخی شاخص‌ها با عملیات عمرانی و پروژه‌های تعریف شده (به‌نحوی که در صورت تخصیص کامل اعتبارات توازن ارتقای شاخص‌ها محقق نمی‌شود).	۲۱
	منطقی نبودن عملیات و نحوه استفاده از اعتبارات توازن در شهرستان‌ها برای ارتقای شاخص‌های کلان مثل بیکاری با امکان دربر داشتن طیف وسیعی از عملیات و نیز ارتقای شاخص، ولی تعریف عملیات نشدن مثل توسعه زیرساخت انرژی	۲۲
	کاهش تخصیص اعتبارات سایر ردیف‌های استانی طی سال‌های مختلف و غیرممکن بودن استفاده از منابع توازن برای تکمیل و اتمام پروژه‌های غیرمشمول در شهرستان	۲۳
	ایجاد چالش‌های اقتصادی و اجتماعی و نوعی کاهش اعتماد عمومی به دلیل ناتمام ماندن پروژه‌ها و توقف عملیات اجرایی بعضی از آن‌ها	۲۴
	محدود کردن اعتبارات به بخش‌های دارای امکان تخصیص از نظر قانون، ولی دیده نشدن در دستورالعمل، مثل نگهداری راه‌ها	۲۵
آمار و اطلاعات	مغایرت اطلاعات و آمار شاخص‌های متوازن در استان با اطلاعات و آمار در سطح وزارتخانه و مرکز	۲۶
	به‌روز نبودن اطلاعات و آمار به‌تفکیک شهرستان‌های کشور و نبود بانک اطلاعات استاندارد و دقیق اجماعی سالانه به‌تفکیک شهرستان در برخی از شاخص‌های مرتبط با قانون	۲۷
نظارت	کاهش ۳ درصد از اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌ها در ابتدای سال ابلاغ بودجه و عدم شفافیت در تخصیص مجدد آن‌ها بین دستگاه‌های اجرایی کشور	۲۸
	نبود سازوکار علمی شفاف در توزیع اعتبارات توازن ملی بین استان‌های کشور	۲۹
	نبود گزارشی از عملکرد و اثربخشی بودجه توازن به‌تفکیک استان و شهرستان و فصل طی سال‌های اجرایی قانون متوازن	۳۰

(منبع: یافته‌های پژوهش).

همان‌گونه که بیان شد، در این پژوهش ۴ معیار اصلی و ۳۰ معیار فرعی تعیین شد و به‌منظور وزن‌دهی، از طریق تحلیل سلسله‌مراتبی در محیط نرم‌افزار Expert Choice چالش‌ها مقایسه شد. به همین منظور، پرسش‌نامه تحقیق مشکل از شاخص‌های اصلی و فرعی، در بین خبرگان توزیع و برای تعیین وزن هر معیار از اندوخته‌های آنان بهره‌گیری شد. در بین معیارهای اصلی چالش‌ها، معیار نظارت با ضریب ۰,۲۷۲، از دید خبرگان در رتبه اول قرار گرفته است. معیار مدیریت اجرایی با ضریب ۰,۲۵۵، و معیار قانونی و نهادی با ضریب ۰,۲۵۱، به‌ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار و معیار آمار و اطلاعات با ضریب ۰,۲۲۲، از دید خبرگان در رتبه آخر مهم‌ترین چالش‌های توازن منطقه‌ای جای گرفته است.

نمودار ۱. معیارهای اصلی توازن منطقه‌ای سامان‌یافته به ترتیب اوزان

(منبع: خروجی نرم‌افزار Expert Choice).

در جدول (۵) معیارهای فرعی از دید خبرگان به گونه‌ای رتبه‌بندی شده که معیار فقدان یک سیستم سازوکار علمی شفاف در توزیع اعتبارات توازن ملی بین استان‌های کشور با ضریب ۰,۴۸ در رتبه اول قرار گرفته است. معیارهای وجود بیکاری پنهان و فصلی در اکثر شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته و عدم شمول شهرستان در استفاده از ۳۲ طرح ذیل شاخص نرخ بیکاری در اکثر شهرستان‌ها، نقش پایین شورای برنامه‌ریزی توسعه استان در توزیع اعتبارات بین شهرستانی بر اساس شاخص‌های مدنظر شورا به ترتیب با داشتن اوزان ۰,۴۵ در رتبه دوم و سوم و معیار عدم وجود ارتباط سیستماتیک شاخص‌های قانون متوازن و طرح‌ها و پروژه‌های پیوست شماره ۱ قوانین بودجه سالانه با ضریب ۰,۲ از دید خبرگان در رتبه آخر قرار گرفته است.

جدول ۵. رتبه‌بندی زیرمعیارهای چالش‌های توازن منطقه‌ای

اوزان	معیارهای فرعی	ردیف / رتبه
۰,۴۸	نبود سازوکار علمی شفاف در توزیع اعتبارات توازن ملی بین استان‌های کشور	۱
۰,۴۶	وجود بیکاری پنهان و فصلی در اکثر شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته و عدم شمول شهرستان در استفاده از ۳۲ طرح ذیل شاخص نرخ بیکاری در اکثر شهرستان‌ها	۲
۰,۴۵	نقش پایین شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در توزیع اعتبارات بین شهرستانی بر اساس شاخص‌های مدنظر شورا	۳
۰,۴۴	کاهش تخصیص اعتبارات سایر ردیف‌های استانی طی سال‌های مختلف و عدم امکان استفاده از منابع توازن برای تکمیل و اتمام پروژه‌های غیرمشمول در شهرستان	۴
۰,۴۲	محدودیت استان‌ها در استفاده از منابع توازن برای توسعه و سرمایه‌گذاری شهرستان‌های توسعه‌یافته به‌عنوان لنگرگاه و اهرم توسعه شهرستان‌های دیگر	۵
۰,۴	کاهش ۳ درصد از اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌ها در ابتدای سال ابلاغ بودجه و عدم شفافیت در تخصیص مجدد آن‌ها بین دستگاه‌های اجرایی کشور	۶
۰,۳۹	عدم تخصیص بهینه اعتبارات طی سال‌های مختلف و نااطمینانی از وضعیت تحقق تخصیص اعتبارات و از دست رفتن توجیه اجرا و تکمیل بعضی پروژه‌ها در شهرستان و انباشت مطالبات	۷
۰,۳۹	ایجاد چالش‌های اقتصادی و اجتماعی و نوعی کاهش اعتماد عمومی به دلیل عدم اتمام پروژه‌ها و توقف عملیات اجرایی بعضی از آن‌ها	۸

۰،۳۹	۹	به‌روز نبودن اطلاعات و آمار به‌تفکیک شهرستان‌های کشور و نبود بانک اطلاعات استاندارد و دقیق اجماعی سالانه به‌تفکیک شهرستان در برخی از شاخص‌های مرتبط با قانون
۰،۳۸	۱۰	نبود گزارشی از عملکرد و اثربخشی بودجه توازن به‌تفکیک استان و شهرستان و فصل طی سال‌های اجرایی قانون متوازن
۰،۳۷	۱۱	ناکافی بودن اعتبارات استان‌ها برای نگاه‌داشت وضع موجود شاخص‌های توازن و عدم امکان استفاده از این منابع برای نگاه‌داشت وضع موجود شاخص‌ها در شهرستان‌های بالاتر از میانگین کشور
۰،۳۶	۱۲	نامتناسب بودن برخی شاخص‌ها با عملیات عمرانی و پروژه‌های تعریف‌شده (به‌نحوی که در صورت تخصیص کامل اعتبارات توازن ارتقای شاخص‌ها محقق نمی‌شود).
۰،۳۵	۱۳	تمرکز بیشتر پروژه‌های پیوست شماره ۱ در مراکز استان‌ها و شهرستان‌های توسعه‌یافته هر استان و تخصیص اعتبارات توازن ملی به آن‌ها
۰،۳۵	۱۴	عدم ثبات و پایداری شاخص‌ها طی سال‌های مختلف و تغییر مدام آن‌ها
۰،۳۴	۱۵	منطقی نبودن عملیات و نحوه استفاده از اعتبارات توازن در شهرستان‌ها برای ارتقای شاخص‌های کلان مثل بیکاری که طیف وسیعی از عملیات می‌تواند باشد و باعث ارتقای شاخص شود، ولی تعریف عملیات نشده است، مثل توسعه زیرساخت انرژی
۰،۳	۱۶	نبود وظایف به‌تفکیک استان‌ها، اعتبارات دستگاه‌های ملی به‌تفکیک ۳۱ استان به‌منظور انطباق و تعدیل اعتبارات تخصیصی توازن با آن‌ها
۰،۲۹	۱۷	محدود کردن اعتبارات به بخش‌های دارای امکان تخصیص از نظر قانون، ولی دیده نشدن در دستورالعمل، مثل نگهداری راه‌ها
۰،۲۸	۱۸	مغایرت اطلاعات و آمار شاخص‌های متوازن در استان با اطلاعات و آمار در سطح وزارتخانه و مرکز
۰،۲۷	۱۹	افزایش سهم اعتبارات قانون متوازن از کل اعتبارات جدول ۱۰-۱ و کاهش اختیارات استان‌ها و شورا در چگونگی توزیع آن
۰،۲۶	۲۰	توزیع اعتبارات بر اساس رویکرد پروژه‌محور نه نیازمحور (سرانه فرهنگی پایین‌تر از میانگین در شهرستان است، ولی عالم برای حضور در مراکز فرهنگی وجود ندارد).
۰،۲۵	۲۱	بی‌توجهی به ضرورت هم‌راستا بودن سایر سیاست‌های اقتصادی با قانون متوازن از جمله اعتبارات تبصره ۱۸
۰،۲۴	۲۲	جامع و مانع نبودن شاخص‌های کلان و اقتصادی در متن قانون به‌منظور توزیع اعتبارات
۰،۲۴	۲۳	اتکای بیشتر قانون به مقوله توازن منطقه‌ای تا تعادل منطقه‌ای (توازن بیشتر رویکرد توسعه فیزیکی و رساندن به میانگین است، ولی تعادل لحاظ کردن فضای فیزیکی و کارکردی توأمان است).
۰،۲۴	۲۴	اختصاص اعتبارات توازن حداکثر به ۴۰ برنامه با وجود اختصاص اعتبارات استانی به ۹۲ برنامه و برتری یافتن فرع بر اصل
۰،۲۳	۲۵	وجود مدیریت چندگانه منابع کشور در استان‌ها برای ایجاد توازن، کاهش نابرابری‌ها و ارائه خدمات در کشور از جمله منابع مالیات بر ارزش افزوده، بنیادها و بخش‌های عمومی غیردولتی
۰،۲۳	۲۶	ایجاد توقع و سهم‌طلبی دستگاه‌های اجرایی کشور برای تخصیص مجدد اعتبارات هزینه‌ای و تملک به‌دلیل بلوکه شدن ۳ درصد از اعتبارات آن‌ها
۰،۲۲	۲۷	پررنگ شدن نقش کمیته برنامه‌ریزی شهرستان در توزیع اعتبار به پروژه‌ها به‌ویژه تعریف پروژه‌های جدید برای جذب منابع انباشت توازن بدون داشتن اولویت برای سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان
۰،۲۲	۲۸	نقص بعضی شاخص‌ها در تبیین عدم توازن مثل درآمد کوششی شهرداری‌ها و منتفع شدن شهرهای بزرگ در عمل؛ همچنین توزیع اعتبارات شهرداری‌ها به‌صورت شهری، با وجود نگاه شهرستانی قانون به موضوع توازن
۰،۲۱	۲۹	استفاده استان‌ها از اعتبارات توازن برای ایجاد تعادل بین توزیع اعتبارات میان شهرستان‌ها و محقق نشدن اهداف قانون‌گذار از تصویب این قانون
۰،۲	۳۰	نبود ارتباط سیستماتیک شاخص‌های قانون متوازن و طرح‌ها و پروژه‌های پیوست شماره ۱ قوانین بودجه سالانه

(منبع: محاسبات تحقیق).

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۶-۱. نتیجه‌گیری

از اساسی‌ترین نشانه‌های عدالت اجتماعی توزیع فضایی خدمات عمومی است. عدالت اجتماعی پایداری حفظ منفعت گروه‌های اجتماعی مختلف مبتنی بر افزایش بهینه هزینه، درآمد و امکانات به شمار می‌آید. از راهبردهای توازن باید به توزیع عادلانه منابع و امکانات، توزیع خدمات و توانایی‌های میان مناطق شهری اشاره کرد. پدیده نابرابری بین نواحی سبب بروز مشکلاتی چون مهاجرت از مناطق عقب‌مانده و محروم به مناطق توسعه‌یافته می‌شود. تعیین عوامل عقب‌ماندگی شهرستان‌ها برای برنامه‌ریزان این امکان را مهیا می‌کند تا در زمینه تخصیص بهینه اعتبارات و کاهش بی‌عدالتی یا نابرابری - که از اهداف اصلی برنامه‌ریزان و قانون استفاده متوازن از امکانات به منظور رفع نابرابری توسعه بین استان‌هاست - مطلوب‌تر عمل کنند. همچنین به سیاست‌گذاران این امکان را می‌دهد تا در سیاست‌گذاری و اجرا اصلاحات لازم را انجام دهند.

در این پژوهش سعی شد ضمن مرور احکام برنامه‌های توسعه در حوزه توازن منطقه‌ای و قانون استفاده متوازن از امکانات کشور، مسائل و مشکلات قانون استفاده متوازن کشور از نگاه خبرگان شناسایی و ضمن تعیین مهم‌ترین چالش‌ها و مشکلات قانون مرتبط با سیاست‌های توازن منطقه‌ای، پیشنهادهایی ارائه شود. پس از بررسی اصول قانون اساسی مرتبط با توازن منطقه‌ای، احکام برنامه‌های توسعه و روند اجرایی آن‌ها مرور شد و سپس چالش‌های مرتبط با قانون استفاده متوازن از امکانات کشور و روند اجرایی آن مورد بررسی قرار گرفت. با استفاده از روش دلفی چالش‌های مرتبط با قانون استفاده متوازن از امکانات کشور شناسایی شد. سپس این معیارها و چالش‌ها از نظر خبرگان، در نرم‌افزار Expert Choice با روش تحلیل سلسله‌مراتبی مقایسه و مهم‌ترین چالش‌ها شناسایی شد. معیارهای اصلی عبارت است از: قانونی و نهادی، مدیریت اجرایی، نظارت و آمار و اطلاعات. با توجه به یافته‌های تحقیق، معیار نظارت با کسب بیشترین امتیاز (۰,۲۷۲) از نظر نخبگان، در رتبه اول قرار گرفت و به‌عنوان مهم‌ترین چالش شناسایی شد. معیار آمار و اطلاعات با کسب کمترین امتیاز (۰,۲) در رتبه آخر قرار گرفت؛ به این معنا که از دید نخبگان کم‌اهمیت‌ترین چالش به شمار می‌آید. از بین ۳۰ معیار فرعی، معیارهای نبود یک سازوکار علمی شفاف در توزیع اعتبارات توازن ملی بین استان‌های کشور، وجود بیکاری پنهان و فصلی در اکثر شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته و عدم شمول شهرستان در استفاده از ۳۲ طرح ذیل شاخص نرخ بیکاری در اکثر شهرستان‌ها و نقش پایین شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در توزیع اعتبارات بین شهرستانی بر اساس شاخص‌های مدنظر شورا با کسب ضرایب ۰,۰۴۸، ۰,۰۴۶ و ۰,۰۴۵ به ترتیب در رتبه اول تا سوم قرار گرفت و معیار عدم وجود ارتباط سیستماتیک شاخص‌های قانون متوازن و طرح‌ها و پروژه‌های پیوست شماره ۱ قوانین بودجه سالانه نیز با کسب ضریب ۰,۲ در آخرین رتبه جای گرفت.

۶-۲. پیشنهادها

بر اساس یافته‌های تحقیق، پیشنهاد سیاستی ذیل ارائه می‌شود:

الف) در سطح چالش‌های قانونی و آمار

۱. ادغام اعتبارات توازن در مجموع اعتبارات استانی و اختصاص درصدی از آن برای قانون استفاده متوازن؛
۲. یکپارچه کردن اعتبارات متوازن با اعتبارات استانی و تعیین سند توازن استانی مورد توافق سازمان مرکز، استان، استاندار؛
۳. اختصاص ۱۰ درصد از اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای کشور برای قانون استفاده متوازن نه سه درصد کل بودجه عمومی دولت؛
۴. تهیه آیین‌نامه اجرایی مشخص برای قانون استفاده متوازن؛
۵. ایجاد ردیف مستقل برای قانون در لوایح سالانه بودجه؛
۶. تدوین شاخص‌های توسعه‌یافتگی شهرستانی و ملاک برای تخصیص اعتبار نه صرفاً شاخص‌های توازن؛
۷. استفاده از اعتبارات توازن برای خرید خدمت در بعضی حوزه‌های مشمول به‌ویژه در طرح‌ها و فعالیت‌های واگذار شده مثل خدمات فنی و حرفه‌ای؛
۸. تعیین شاخص‌های پایا و روا برای قانون استفاده متوازن و الزام مرکز آمار ایران به تهیه و به‌روزرسانی آن‌ها در سطح شهرستان؛
۹. اختصاص بخشی از منابع قانون متوازن برای حفظ، تثبیت و استمرار وضع موجود در سطح استان (به‌سازی شبکه آب، فاضلاب، انرژی، راه و...)
۱۰. استفاده از فن‌های مختلف علمی برای رتبه‌بندی مناطق نامتوازن به‌صورت شاخص کل و در نظر گرفتن آن در هنگام تخصیص اعتبار به استان‌ها؛
۱۱. تعیین اعتبار مورد نیاز برای کاهش و رفع عقب‌ماندگی شهرستان‌های مشمول در افق پنج‌ساله با نرخ تنزیل شده در ۱۲. قالب سند توازن شهرستانی مورد تأیید نهادهای استانی و ملی (استاندار، سازمان استانی و ملی)؛
۱۳. اعمال برنامه‌های آمایشی و ملاک قرار دادن نقش ملی هر استان و شهرستان نه شاخص‌های یکسان برای ۳۱ استان؛
۱۴. تعیین وزن اعتباری برای هر شاخص هنگام توزیع سرجمع اعتبار در لوایح بودجه توسط مرکز؛
۱۵. امکان تخصیص ده درصد از منابع این قانون بین بخش‌های مشمول در شهرستان‌های غیرمشمول با اخذ مجوز از ۱۶. مرکز و شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان؛
۱۷. توزیع اعتبار مربوط به بخش بیکاری طبق دستورالعمل مشخص و طبق یک تفاهم‌نامه با استان و مرکز؛

۱۸. اختصاص ۵۰ درصد از منابع بند الف تبصره ۱۸ به منابع قانون استفاده متوازن برای پرداخت یارانه سود تسهیلات؛

۱۹. اختصاص ۱۰ درصد از منابع برای تکمیل و توسعه طرح‌هایی با ماهیت چندشهرستانی؛

۲۰. تعریف اعتبار توازن منطقه‌ای (بین شهرستانی) در قانون برای تخصیص آن به چند استان؛

۲۱. ادغام اعتبارات ۳ درصد نفت در سرجمع اعتبارات توازن با وجود تشابه ماهیت آن‌ها؛

۲۲. استفاده از اعتبارات توازن به‌عنوان اهرم مالی برای تأمین مالی طرح‌های اشتغال‌زای بخش خصوصی در

چارچوب قوانین موجود.

ب) مرتبط با فرایند اجرایی و نظارت

۱. طراحی سامانه ورود اطلاعات شاخص‌ها توسط دستگاه استانی و تأیید دستگاه ملی متناظر آن؛

۲. رصد و نظارت شاخص‌های توازن و تعادل طی سال‌های اجرای قانون؛

۳. افزایش نقش شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در تعیین سهم اعتبارات برای پروژه‌های ملی در سطح

استان؛

۴. افزایش سهم اعتبارات استانی توازن به نسبت سهم اعتبارات ملی توازن (۷۰ به ۳۰ درصد)؛

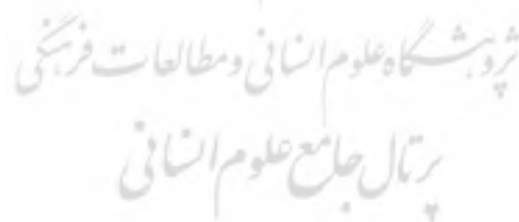
۵. افزایش میزان تخصیص اعتبارات توازن و تعهد مرکز به تخصیص کامل اعتبارات (حداقل ۵۰ درصد

پرداختی به‌صورت نقد)؛

۶. طراحی سازوکار ارتباط بین پروژه‌ها با شاخص‌های شهرستانی در سیستم نظارت چهار؛

۷. رعایت تناسب بین تخصیص اعتبارات توازن با سایر اعتبارات به‌ویژه تخصیص اعتبارات استانی توسط

مرکز؛

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

سپاس‌گزاری

این مطالعه از حمایت مادی و معنوی هیچ دانشگاه و سازمانی برخوردار نیست.

منابع

- اسدزاده، هانیبه؛ یاسوری، مجید؛ حاتمی‌نژاد، حسین. (۱۳۹۲). «نقش برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب در کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای و تمرکزگرایی تهران». *اولین اجلاس معماری و فضاهای شهری پایدار*، مشهد. <https://civilica.com/doc/294742>
- پورطاهری، مهدی؛ محمدی، ناهیده؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۹۳). «ارزیابی و سنجش محرومیت در سطح مناطق روستایی، مورد: بخش مرکزی شهرستان جوانرود». *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۳(۹)، ۱۷-۴۰. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-2149-fa.html>
- فرجی‌راد، خدر؛ کاظمیان، غلامرضا؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۹۲). «آسیب‌شناسی سیاست‌های توسعه منطقه‌ای در ایران از دیدگاه رویکرد نهادی». *فرایند مدیریت و توسعه*، ۲۶(۲)، ۲۷-۵۸. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.17350719.1392.26.2.2.0>
- غفاری فرد، محمد. (۱۳۹۸). «بررسی روند سیاست‌گذاری توسعه و توازن منطقه‌ای طی برنامه‌های توسعه در ایران و ارائه راهبردهای اساسی». *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهور، ۲۲-۴۱. https://sspp.iranjournals.ir/article_34930.html
- غفاری فرد، محمد؛ حسینی، فاطمه؛ حسینی مزاری، اسماعیل. (۱۴۰۲). سازوکار ارتقای حکمرانی و سیاست‌گذاری توسعه منطقه‌ای در ایران». *مطالعات اقتصاد بخش عمومی*، ۲(۱)، ۳۷-۵۸. <https://doi.org/10.22126/pse.2023.8786.1021>
- پریزادی، طاهر؛ میرزازاده، حجت. (۱۳۹۷). «توسعه منطقه‌ای در ایران با رویکرد عدالت توزیعی». *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۸(۵۰)، ۱۷۹-۱۹۸. <http://dx.doi.org/10.29252/jgs.18.50.179>
- شیخی، داود؛ پاژکی، معصومه؛ یوردخانی، مختار. (۱۳۹۴). «بررسی و تحلیل نابرابری فضایی شهرستان‌های استان همدان بر اساس شاخص‌های بهداشتی-درمانی». *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱(۸)، ۱۳۸-۱۵۱. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1394.8.1.8.8>
- قاسمی، محمدرضا؛ اربابیان، شیرین؛ معینی، شهرام؛ سلیمی، بهاره. (۱۳۹۴). «نحوه توزیع بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در بین استان‌های ایران (۱۳۷۹-۱۳۹۰)». *برنامه‌ریزی و بودجه*، ۲۰(۱)، ۳۷-۶۶. <http://jpbud.ir/article-1-1078-fa.html>
- صادقی شاهدانی، مهدی؛ غفاری فرد، محمد. (۱۳۸۸). «بررسی مزیت‌های نسبی و تحلیل ساختاری تولید ناخالص داخلی در استان‌های کشور». *پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، ۱۷(۵۰)، ۱۱۵-۱۳۶. <https://qjerp.ir/article-1-261-fa.html>

- Asadzadeh, H.; Yasuri, M. & Hataminejad, H. (2012). "The Role of Post-Revolution Development Programs in Reducing Regional Imbalances and Tehran's Centralism". *The First Conference on Architecture and Sustainable Urban Spaces*, Mashhad. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/294742>
- Asian, A. & Veiga, F. J. (2011). "How Does Political Instability Affect Economic Growth?" *European Journal of Political Economy*, 29(1). <https://ssrn.com/abstract=2277073>
- Biehl, D. (1991). "The Role of Infrastructure in Regional Development". In *Infrastructure and Regional Development*, Edited by Vickerman, R.W., London: Pion, 3-9. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1268843>
- Boisier, S. (1998). "Theories and Metaphors on Territorial Development". *Series Históricas 7422*, Naciones Unidas Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL). <https://ideas.repec.org/p/ecr/col048/7422.html>
- Cevik, S. & Correa-Caro, C. (2019). "Growing (un)equal: Fiscal Policy and Income Inequality in China and BRIC+". *Journal of the Asia Pacific Economy*, 25(4), 634-653. <https://doi.org/10.1080/13547860.2019.1699985>
- Eller, M.; Fidrmuc, J. & Fungacova, Z. (2013). "Fiscal Policy and Regional Output Volatility: Evidence from Russia". *BOFIT Discussion Paper*, 13/2013. Available at SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2289771>
- Farajirad, Kh.; Kazemian, Gh. & Ruknuddin eftekhari, A. R. (2012). "Pathology of Regional Development Policies in Iran from the Perspective of Institutional Approach". *Management and Development Process*, 26(2), 27-58. [In Persian]. <http://jmdp.ir/article-1-1733-en.html>
- Ghafariard, M. (2019). "Review the Process of Development Policy and Regional Balance during Development Plans in Iran (SWOT Approach)". *Strategic Studies of Public Policy*, 9(30), 21-41. [In Persian]. https://sspp.iranjournals.ir/article_34930.html?lang=en
- Ghafariard, M.; Hosseini, F. & Hosseini mazari, I. (2023). "The Mechanism of Improving Governance and Regional Development Policy in Iran". *Quarterly Journal of Public Sector Economics*, 2(1). 37-58. [In Persian]. <https://doi.org/10.22126/PSE.2023.8786.1021>
- Ghasemy, M. R.; Arbabian, Sh.; Moeeni, Sh. & Salimi, B. (2015). "Analysis of The Distribution Assets Acquisition of Capital Budget in State of Iran (2000-2011)". *Journal of Planning and Budgeting*, 20(1), 37-66. [In Persian]. <http://jpbud.ir/article-1-1078-en.html>
- Hermansen, T. (1972). "Development Poles and Related Theories: A Synoptic Review". In *Growth Centers in Regional Economic Development*, Edited by Hansen, N. M., New York: The Free Press.

- Huang, C. J. & Ho, Y. H. (2017). "Government and Economic Growth in Asia". *The North American Journal of Economics and Finance*, 39, 260-272. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2016.10.010>
- Kratke, S. (1999). "A Regionalist Approach to Regional Studies". In *Environment and Planning A*, 31(4). <https://doi.org/10.1068/a310683>
- Mirzazadeh, H. & Parizadi, T. (2018). "Analysis of Factors Affecting Regional Development in Iran". *Journal of Applied researches in Geographical Sciences*, 18(50), 179-198. [In Persian]. <http://dx.doi.org/10.29252/jgs.18.50.179>
- Perroux, F. (1950). "Economic Space: Theory and Applications". *Journal of Economics*, 64(1), 89-104. <https://doi.org/10.2307/1881960>
- Poerwoningsih, D.; Antariksa.; Leksono, A. S. & Hasyim, A. W. (2016). "Integrating Visibility Analysis in Rural Spatial Planning". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 227, 838-844. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.06.153>
- Pourtaheri, M.; Mohammadi, N. & Ruknuddin eftekhari, A. R. (2014). "The Evaluation and Assessment of Deprivation Level in Rural Areas Case: Central Part of Javanrood". *Journal Space Economy & Rural Development*, 3(9), 17-40. [In Persian]. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-2149-en.html>
- Reis, E. (2014). "Spatial income inequality in Brazil 1872-2000". *Economia*, 15(2), 119-140. <https://doi.org/10.1016/j.econ.2014.06.006>
- Sadeghi shahdani, M. & Ghaffaryfard, M. (2009). "A Review on Relative Advantage and Structure of Regional Growth Domestic Production in Provinces of Iran". *Journal of Economic Research and Policies*, 17(50), 115-136. [In Persian]. <https://qjerp.ir/article-1-261-en.html>
- Santos-Marquez, F.; Gunawan, A. B. & Mendez, C. (2022). "Regional Income Disparities, Distributional Convergence, and Spatial Effects: Evidence from Indonesian Regions 2010-2017". *Geo Journal*, 87(2). <https://doi.org/10.1007/s10708-021-10377-7>
- Scott, A. & Stroper, M. (2003). "Regions, Globalization, Development". *Regional Studies*, 37(6-7), 579-593. <https://doi.org/10.1080/0034340032000108697a>
- Sheykhi, D.; Pazoki, M. & Yurdkhani, M. (2016). "Investigating and Analyzing the Spatial Inequality of the Cities of Hamedan Province based on Health-Treatment Indicators". *Journal of Human Geography*, 1(8), 138-151. [In Persian]. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1394.8.1.8.8>
- Stroper, M. & Scott, A. J. (1995). "The Wealth of Regions: Market Forces and Policy Imperatives in Local and Global Context". *futures*, 27(5), 505-526. [https://doi.org/10.1016/0016-3287\(95\)00020-W](https://doi.org/10.1016/0016-3287(95)00020-W)

- Sun, S.; Chen, J.; Johannesson, M.; Kind, P.; Xu, L.; Zhang, Y. & Burström, K. (2011). "Regional Differences in Health Status in China: Population Health-Related Quality of Life Results from the National Health Services Survey 2008". *Health Place*, 17(2), 671-680. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2011.01.007>
- Tan, P. Y. & Samsudin, R. (2017). "Effects of Spatial Scale on Assessment of Spatial Equity of Urban Park Provision". *Landscape and urban planning*, 158, 139-154. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.11.001>

